

הַלְבוּת תְּפִילִין סִימָן ב'ז

ביאורים ומוספים

אף על פי שתדחה מצות מילה בזמנה, וכמו שכתב בשו"ת אבני נזר (י"ד סי' שכא).

[משנ"ב ס"ק יח]

אָבֵל לְהַנִּיחַ תְּפִילִין עַל הַלְלוֹת יֵשׁ אֲזָקִים דְּאָסוּר אֶפְלוּ בְּנֵשׁ לֹא מִקְהָל¹¹⁹.

19) ומי שזרועו נהוגה בגבס, כתבו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' מו) ובשו"ת חלקת יעקב (ארי"ח סי' ו-ז) שיניח את התפילין על גבי הגבס, ואינו דומה למי שמניח את התפילין על החלוק, כיון שהגבס בטל ליד. מאידך, בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' סג ד"ה בס"י כז) כתב שאין להניח את התפילין על הגבס כיון שאין הגבס בטל ליד [וכתב שם עוד טעם]. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' ג) שכיון שהגבס עבה וגדול ואינו מרגיש את הנחתן על היד, לא יניחן כלל.

[שעה"צ ס"ק נג]

ומה שנקל"ר עקיבא איגר אם יש לו השלי"ד לבר¹²⁰.

20) ובטעם הדבר כתב שם, שמה שאין מברכים על התפילין של ראש כשמניחן על גבי כובע דק, הרי זה משום דבלאו הכי דעת הרבה מן הפוסקים שאין מברך על שתייהן אלא ברכה אחת, ומוציא את השל ראש בברכת 'להניח' [כמבואר בשו"ע לעיל סי' כה ס"ה]. ולפיכך אם אין לו אלא תפילין של ראש בלבד, ואינו יכול לפוטרו בברכת התפילין של יד, צריך לברך עליהן. אם כן, הוא הדין גם אם אין לו אלא תפילין של יד בלבד, ומניחן על גבי רטיה, שמברך עליהן.

[שעה"צ שם]

מבאר הג"ר לא משמע כן¹²¹.

21) שכתב, שמה שאין מברכים על התפילין של ראש כשמניחן על גבי כובע דק, הרי זה משום שכל הפוסקים חולקים על הרשב"א וסוברים שחציצה פוסלת, ואף הרשב"א עצמו הסתפק בזה.

[משנ"ב ס"ק כב]

נְכַלְשֵׁפֶן אִם מִן הַשְּׂמִימִם הַרְגִילוּהוּ¹²² וכו', דינו כְּאֶשֶׁר גָּמַר רַבִּינֵינוּ עַל הַיָּד הַרְצוּצָה¹²³.

22) והמשותק בשתי ידיו ולאחר זמן חזר קצת בח לידו השמאלית ויכול להניעה קצת, כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' ד) שיניח על ידו השמאלית.

ומי שהיה איטר והניח תפילין על יד ימין ולאחר זמן השתק בשתי ידיו, כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רמ) שכיון שכעת שתי ידיו שוות, יניחן על שמאל.

23) ואיטר שנקטעה כף ידו השמאלית, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' א) שיש ללמוד מדברי המשנ"ב כאן, שיניח את התפילין על ידו זו, שהיא הרצוצה.

[משנ"ב ס"ק יד]

מִשְׁמַע דְּנִכּוֹן לְקַתְּלָהּ לְהַמְיָר בְּנֶהְיָ¹¹⁸.

13) ולגבי מי שנהג להניח תפילין של ר"ת יחד עם תפילין של רש"י, כתב לקמן (סי' לד ס"ק ה) שיהיו הרצועות של ר"ת מוכסות על ידי הרצועות של רש"י, ולגבי מקום הקשירה כתב להלן (ס"ק טז) שדעת האחרונים שיש להחמיר אף ברצועות בין בשל יד ובין בשל ראש.

ולענין העונד שעון על ידו האם צריך להסירו קודם הנחת תפילין, כתבו בשו"ת חשב האפוד (ח"א סי' כא) ובשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' לו) שאף אם רצועתו עשויה מעור יש להחמיר ולדונו כחוצץ וצריך להסירו. מאידך, הדרך החיים (סי' טז ס"ג) כתב שבמקום הכריכות אין להקפיד על חציצה כלל.

[משנ"ב ס"ק טו]

לֹא יִשָּׂא שֶׁל רֹאשׁ¹¹⁴ וכו', יֵשׁ בּוֹ אָסוּר בְּהִנָּחַת תְּפִילִין¹¹⁵, דְּכִינּוֹן דְּגִדּוּלֵין הַרְבֵּה לִיקָא לְמִימַר בְּהוּ תִינּוּ רְבִיתְהוּ, נְחוּצְצִים¹¹⁶.

14) ואף במקום שהראש מתעגל כלפי מטה, ששם בין כך אין התפילין נוגעות בראש, דעת הגר"ש אלישיב (קונטרס הלכות תפילין ס"כ"ב) שאסור שתהיה שם חציצה.

15) ולענין אדם המגדל שערוהו ומבקש מאחר שיתן לו תפילין להניחן, ויש בכך חשש שמברך ברכה לבטלה, כתב בשו"ת קן לדוד (סי' י) שאין להימנע מלהביאן לו על מנת שיניחן, אלא יש לומר לו שלא יברך על השל ראש אלא רק על של יד, ואם לא ישמע לו ויברך גם על השל ראש, אין לחוש.

16) ובאופן שלוקחים את השערות היורדות למטה בין עיניהם ומעלים אותן למעלה בשעת הנחת תפילין, כתב הלחם הפנים (על קצושיע סי' י ס"ז) שלכל הדעות הן חציצה.

[משנ"ב ס"ק טז]

נְקַתְבוּ תּוֹכַחַת מְגֻלָּה עַל הַמְּנִיחִים הַתְּפִילִין עַל-גְּבִי פֶּאֶה נְכִרִית הַנִּקְרָא פֶּאֶרֶוֹק"ה¹¹⁷.

17) ולענין מי שהקריח ראשו וחיבר שם שערות זרות, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ד סי' מ אות יח) שכיון שהן נשארות לעולם, וגם אינו רוצה להסירן, אינן חוצצות. אבל הלוכש פאה נכרית מחמת שהקריח ראשו שיכול להסירה בכל עת שירצה, יניח תפילין של ראש בלא ברכה, וכשיבא לביתו יסיר את הפאה ויניח תפילין בברכה.

[משנ"ב ס"ק יז]

פִּינָן שְׁהוּא אָנוּס וְכוּל לְסַמֵּךְ עַל הַנְּשִׁבָּא דְסַבִּירָא לָהּ דְאִין חֲשֵׁשׁ בְּחֻצְצִינָה¹¹⁸.

18) ודעת הגר"ש אויערבך (משנ"ב ביצחק יקרא), שמכאן יש לומר, שאם כתוצאה מקיום מצוה יהפך אדם לבעל מום, אין הוא חייב לקיימה. לפיכך, תינוק שנולד עם רגל עקומה, ואם לא ישומו את רגלו בגבס ישאר בעל מום כל ימי חייו, יש לשים את רגלו בגבס

יום ב' ה' חמשה עשר

באר הגולה

הלכות תפלין סימן כו

1 תשובת הרב
2 דעת
3 ח
4 כ
5 ט

של יד (טו) לא שנא של ראש: הגה ודוק בתפלין, אבל ברצועות (טז) אין (י) לתקפיד (רשבי"א בתשובה ח"א סימן תכ"ז): ה' אָדָם שְׁהוּא (יז) עֵלּוּל לְגוּיִלוֹת, וְאִם יִצְטָרֵף לְהַנִּיחַ (יח) תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ עַל בְּשָׂרוֹ לֹא יִנָּחֵם כָּלָל, יֵשׁ לְהַתִּיר לוֹ לְהַנִּיחַ תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ עַל (יט) הַכּוֹבֵעַ (כ) [מ] דָּק הַסְמָרָה לְרֹאשׁ, וַיִּבְסַס מִפְּנֵי הַרְוָאִים: הגה והמניחים בדרך זה לא יברך על של ראש, (כ) רק יברך על (ט) של יד 'להניח' (לדעת רשבי"א): ו' (כא) *וְאֵטֵר (כב) יד (י) זְמִינוּ, אִם עוֹשֶׂה (כג) כָּל מְלַאכְתּוֹ בְּשִׂמְלוֹ

שערי תשובה

היטב משום תפלין, וגם אפשר שהם מספיקים כמו תפילה, והביא מדברי המשנה לפלך מהלכות צבורת ית"כ חלק בבי"ג עלה ונסתפג כר ונשא ונתן בזה ע"י"ש. תראה דהש"ת כ"כ לפי שהשופים לתפלה נותן אפר תחת פאר, ובשורה להניח תפלין צריך לרחוץ המקום כבוד התפלין, וכן הוא בכתבי האר"י ז"ל ע"ש. ועין בשו"ת פרי ארזה בסי' ו' וסי' ז' לענין אבק שקורין פוד"ר מה דינו ע"ש: [E] דק, ע"ה"ש, וכתב בחשב"ן סי' ל': אין להניח תפלין על הכובע רק על הראש ופטר לכסות אותם בסודרו, והא דאמרין ודאו כל עמי הארץ כו' הונו שיהיה בראש פקוקים שהם גרמים יתרו: ודאו כמו נשבעו, וכל העם ראים את הפולת ע"ש. ונראה דא"ר שיש איהו ודאו בכה וכל העם ראים דקאו על המלאכים שנבראו מכל דבור, מ"מ פשוט דקאו על שמימה

באר היטב

(י) לתקפיד, מיהו יש להתמיר אפילו ברצועות מה ששייך לתקפידה, בין ברצועות של ראש בין ברצועות הדר, ט"ז מ"א ע"ת. בספר דברי שמואל סימן רצב כתב תוכחת מגלה על הפניחין התפלין ע"ג פאה נכרית הנקרא פארוקיה, ועין בהשוכת יד"אלהו סי' ג' שהאר"י פנה: (ח) דק, ועל כובע עכה אסור, ואם יש לו מפה ביד אסור להניחם על הכבד, משום "לף לאות" ולא לאחרים לאות, אבל מותר להניחו על סמרטוטין אם לא שני בלאו הכי, דהא לביש בגד אחר עליו, מ"א: (ט) של יד, והיה אם מניח של יד בדרך זה, שלא יברך על ש"י אלא על של ראש, מ"א. וכתב הבי"ח מ"מ בשעת ק"ש התפלה ודאו שיהיה זולת תפילה ע"ש: (י) זמינו, שע"כ שהלכי בדרך ודאו מהם אשר, ואין לו רק תפלין ממי שאינו אשר, וניח התפלין בימין והניח הקציעה לצד שמאל והתעבדקב ח"א סי' ג' ע"ש. ועין בתשובת נתיבות יעקב סימן מא ובתורת יציר סימן

באר הגולה

הנכון למסן וכ"ו. וכל זה, מי שהוא אשר ואין לו רק תפלין של אינו אשר או לחפז, יוכל להפך ולהניח הקציעה לצד הכתף והשפופרתא לצד הדר, כן כתב בתשובת שבות יעקב ובארצות-התיים, כי זה בודאי טוב יותר משהיה ע"כ דיתהה התפלין סמוך ללב ויהיה קשר היידי חוצה לה, וכמו שכתב הגר"א שהש"ס ב' אף שכתב בשלח"ע דקור בשם מנגה, דינא דנקרא הוא לפרוש הגאונים, ועין בתו"א א"ת יג' ולא הנזכר שם יצ"ח ז"ל דשבות-יעקב, והוא כתב שם דטוב אם: וכול להוציא הרצועה ולהקניטה מצד אחר כדי שתהיה ע"י"ד סמוך ללב, אף ע"י שאינו יכול להפך הקשר של היידי שתהיה פניה לצד הבית, ועל כ"פ"נים לא יתבטל מפצות תפלין עבור זה ויניחם פה, ע"ן שם: ודעה לומר אף דיתהה קשר היידי לצד חוץ ותתפלין לצד חלב, ולענין יצ"ח, בתו"א טוב יותר לעשות כשבות-יעקב, דנה דינא דנקרא הוא לכמה ראשונים וזה מנגה, וכמו שכתב הגר"א; ואפילו אם יוכל להוציא הרצועה בסימן של יצ"ח, דאולי כה שנהייה לא יתה פניו כלפי הבית לא נחשב יידי, ועל כ"פ"נים באנו כול להוציא יצ"ח כשבות-יעקב: * ואטר יד זמינו, ע"ן משנה בריה במה שכתבנו

משנה ברורה

בכנה תנה שלא יהא מפיסיין בין התפלין לבשר, (יד) ועל-כ"פ"נים בכנה מנה וקשר יש לנהר, ועל-כ"ן (טו) יש גוהנין לרחוץ מקום הנחת התפלין. כתב בספר רבי' הנהב: גר"א דמה שרצועה חוצצת לפעמים בין תפלין לבשר לא מקרי תציעה, דמין במינו אינו חוצץ; ומלבושי-שרד שהתקמתי לעיל בסעיף-קטן י משמע דנכון לכתחלה להתמיר בזה: (טו) לא שנא של ראש. כתב בספר מחצית השקל: ורע עלי המעשה של אותן האנשים שמגדלין גלורותיהן, מלבד כי הוא דרך שחין וגאונה, עין מה שכתוב ביו"ד דעה סימן קע"ח, יש בו אסור בהנחת תפלין⁽¹⁾, דכיון דגדולי הרבה ליכא למימר בהו הניגו רביניה, ונתעצמו⁽²⁾, ע"ן שם, ובכלאו תציעה נמי, בשביל הני שעירות המרבים אי אפשר לצמצם שיהיה מהדקין ומניחין על מקומן פדיון: (טז) אין לתקפיד, והאחרונים כתבו דאין להקל רק במקום הכריכות, אבל מה ששייך לתקפידה (טז) יש

להתמיר אף ברצועות, בין בשלי"ד ובין בשל"ראש, וכתבו תוכחת מגלה על המניחים התפלין על-גבי פאה נכרית הנקרא פארוקיה⁽³⁾, ואפילו אם רק הרצועה מנח על הפאה נכרית, ומכל מקום משמע מדברי המגן-אברהם והח"י אדם דאם יש לו מפה בראשו, ורק במקום שהרצועות מנחים ולא במקום הקציעה, מותר לו להניח הרצועות על-גבי סמרטוטין שעל המפה או על-גבי כובע דק ודברך אף-על-גב שיש תציעה בין הרצועות, כיון דבמקום הקציעה אין תציעה; וכן בשל"ד אם יש לו מפה (ח) אפילו במקום הקף הקשר שסביב ידו, מותר לו להניח הקף הקשר על-גבי סמרטוטין ולברך, אף בזה וזהר לכסות מלמעלה כדי שיתקדם "לף לאות ולא לאחרים לאות": ה' (יז) עלול לגוילות, פרוש (יח) שיש לו מכאוב או (יט) מחוש בראשו ואם יגלה ראשו ויקל לו הקרירות, כיון שהוא אנוס וכול לסמוך על הרשבי"א הסבירא לה דאין חשש בתציעה⁽⁴⁾, ולא נאמר "בין עיני" אלא לסוס להם מקום, ומשום "לף לאות ולא לאחרים לאות" ליכא בתפלין של ראש, דבהו כתיב "ודאו כל עמי הארץ פי שם ה' נקרא עליו". ומכל מקום צריך לכסות (כ) מפני הרואים, שאינם יודעים שהוא אנוס: (יח) תפלה של ראש על וכ"ו, ואם יש לו מפה ביד במקום הנחת הקציעה והמפה (כג) מתפשטת בכל הקברת, מותר לו להניח (כג) על הרטיה אם לא שני בלאו הכי, (כד) ולא יברך, דהא דעת רב הפוסקים דתציעה פוסלת, ויברך שמים על השל-ראש בדלעיל בסימן כו בה"ה: אף ילביש על התפלה של יד מלמעלה בגד אחר כדי לכסותם, דהא כתיב בהו "והיה לף לאות", ודרש"ן "לף לאות ולא לאחרים לאות", ודוקא על רטיה, אבל להניח תפלין על חלוקו (כז) יש אומרים דאסור אפילו ביש לו מפה⁽⁵⁾, ואפילו אם ילביש עליו בגד אחר: (יט) הכובע דק, אבל על כובע עכה אסור להניחם, ולא יוכל לכוון ולצמצם מקום שהמח של הינוק רופס: (כ) רק יברך וכ"ו, (כא) ויכון להוציא השל-ראש, דכלאו הכי דעת הרבה פוסקים שאין מברך על שניהם אלא אחת, וע"ן בב"ח ועלת-תמיד דמשמע מדבריהם דנכון לנהר על-כ"פ"נים בשעת קריאת שמע ותפלה ויהיה בלי תציעה כלל: ו' (כא) ואטר וכ"ו, וע"ן לעיל בסעיף-קטן יב: (כב) יד זמינו, ואפילו (כג) נעשה אשר על-ידי שהרגיל עצמו אחר-כך ולא נולד פה, וניח ב"מין, וכל-שכן (כד) אם מן השמים הרגיל-היה⁽⁶⁾, והניגו שפולד לו חלי בימינו ונשל הכת מ"פנו או שנקטע לו כף-ידו הימנית, וצריך לעשות כל מלאכתו בשמאל, בודאי דינו כאטר גמור וניח על הדר הרצועה⁽⁷⁾, ואם חוד לקריאתו ונעשה שולט בשמי ידיו בשונה הרי הוא ככל אדם: (כג) כל מלאכתו, (כח) הוא הדין אפילו רק

שער העיון

(יג) מגן-אברהם: (יד) מגן-אברהם: (טו) של"ה: (טז) הלבוש ועלת-תמיד וט"ז ואלהי כהו וכן משמע ג"כ סה"ט א: (יז) כן מוכח מגן-אברהם סעיף קטן ו' דלרשבי"א אם מכסה החלוק מלמעלה אין אסור על-ידי הסמרטוטין משום תציעה, ועל-כ"ן יש לסמוך עליו לברך על-כ"פ"נים לענין רצועות: (יח) ט"ז: (יט) ח"י אדם: (כ) ט"ז: (כא) דאי לאו הכי ניח על מקום הנשאר פקברת, וע"ן בסעיף ו' וכתשנה ברורה שם: (כב) מגן-אברהם ואלהי כהו וט"ז אדם: (כג) מגן-אברהם ודח"י ר' עקיבא אינר, ומה שהקל ר' עקיבא אינר אם יש לו השל"ד לבר⁽⁸⁾, מכאור הגר"א לא משמע כן⁽⁹⁾: (כד) ארצות-התיים וכן משמע סה"י אדם: (כה) עלת-תמיד: (כו) מגן-אברהם: (כז) הגול מרובה וע"ן באור הלכה: (כח) וכן משמע בהר"א ובאר הגולה ובשאר אחרונים:

הלכות תפלין סימן כו

(כד) *מניח בשמאלו שהוא ימין של (י"א) [י"א] כל אדם, ואם (כח) שולט בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם. ואם פותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו, או פותב בשמאל ושאר כל מעשיו עושה בזמין, יש אומרים שנייה תפלין ביד (כו) שמש פת, דבנין יד בכה, *ויש אומרים שתמיד שפותב בה היא (כז) השוכה (יג) ימין לענין זה ומניח תפלין ביד שפגגדה: (הגה (כח) ויחכי נהוג): ז' אף-על-פי שיש לאדם מכה במקום הנחת תפלין, גינת תפלין, כי "מקום יש בידו על הגינת שתי תפלין, כי העצם הסמוך לבית השחי, מחציתו (כט) עד הקובד"ו הוא מקום הנחת תפלין: ח' יארף רצועה של יד, כדי שתמקף את הרצועה ויקשר ממנה הקשר ותמחה על אצבע אמצעית, ויקרף ממנה על אצבעו (ל) שלשה (יג) כריכות ויקשר. וינהגין העולם לכתף על הרצועה ששה (לא) או שבעה (יז) כריכות: הגה (לב) ואין לכתף הרצועה על (טו) [טו] המתורא כדי לחזקה על היד (מהיר"ל): ט' "מקום הנחת

ל היראיש בשם בעל ההוספה ב שר והנחת ס"ק ומנחת טקטו בשם רבנו יחיאל ל בית יוסף קצא כתיב כי צויתן על ג' מנחות לה לזות הקטבים פקדן ג טהלות תפלין וס"ק בשם הרי"ם ב בית יוסף יב מנחות לו

באר היטב

קס"ו: (י"א) כל אדם, ואם הניחו בימינו שהוא שמאל כל אדם אפילו בדיעבד לא יצא, חוט השני סימן כח: (יג) ימין, ואם פותב ביד ימין בשמאל כל אדם, ואם הרגיל עצמו לכתב בשמאל ועושה כל מלאכתו בזמין, גינת בשמאל כל אדם, עין מ"א [ועין בספר אלהינו רבה שהשני על פשרת מ"א וספק ברעת ש"ע, ומסיים מיהו אדם שאין יכול לכתב גינת בזמין דשעושה כל מעשיו בשמאל: (יג) כריכות, אי בפרק האמצעי ובי מתחולן, היר"ל: (יד) כריכות, וכ"כ היר"ל וז"ל ועין ד"ה אהרן: (טו) התתורא, רק זמא תלוי בעין של ראש, סק"ל: וכשתב"ג חולק על סק"ל פנה וכתב וספ חזו מאי עשא דבר, שכל העולם נוהגים לקשר הספדקסא עם הרצועות ש"ע, וכ"כ עשהו וקנים ממשפחות ש"ע מר"ל לירא וז"ל: ויש רבועה של יד על המתורא של יד מיד אחר תקשורה כדי שלא תזוז ממקומה, דאם זזה ממקומה אז הנה בא ליד ספק ברכה, ואח"כ יקשר בקברת ג' כריכות וקרוץ ד' כריכות ואח"כ גינת שליראש ע"ש וע"ל סימן כה ס"ק יב:

מזנה ברוכה

רב מלאכתו: **(כד) מניח בשמאלו, ואם הניחו בימינו, שהוא שמאל כל אדם, אף בדיעבד לא יצא** [חוט השני סימן כח], ועין בבאר הלכה: **(כה) שולט בשתי ידיו, רוצה לומר, שעושה כל המלאכות בשניהם שנה בשנה, אבל אם נקל לו לעשות בשמאל, אף שזכול לעשות אותם גם בזמין, זה לא מקרי שולט בשתי ידיו [פן מוכח לקמן בסימן תרנא בשערי השוכה, עין שם]: (כו) שתל פת, רוצה לומר, הכתיבה אין לה שום מעלה משאר מלאכה יחידית, ואוליין בטר רב המעשים, והיא הנקראת שמאל: (כז) השוכה ימין, דכתיב יקשרתם וכתבתם, משמע דבאותו יד שפותב בה, צריך לקשר את התפלין על היד שפגגדה: (כט) מיהו קשלא נולד בן, רק אחר-כך הרגיל עצמו לכתב בשמאל ושאר מעשיו עושה בזמין, גינת בשמאל כל אדם: (ל) שאין יכול לכתב, לבלי עלמא אוליין בטר שאר מלאכות, באיזה יד שעושה אותם נקרא ימין: (כח) ויחכי נהוג, עין בבאר הלכה: ז' אף-על-פי שיש לאדם מכה במקום הנחת תפלין, גינת תפלין, כי "מקום יש בידו על הגינת שתי תפלין, כי העצם הסמוך לבית השחי, מחציתו (כט) עד הקובד"ו הוא מקום הנחת תפלין: ח' יארף רצועה של יד, כדי שתמקף את הרצועה ויקשר ממנה הקשר ותמחה על אצבע אמצעית, ויקרף ממנה על אצבעו (ל) שלשה (יג) כריכות ויקשר. וינהגין העולם לכתף על הרצועה ששה (לא) או שבעה (יז) כריכות: הגה (לב) ואין לכתף הרצועה על (טו) [טו] המתורא כדי לחזקה על היד (מהיר"ל): ט' "מקום הנחת**

שערי השוכה

נאמר וספיק לה בלשון דאיה לרשאי, והיה כהא דידנא כל עמי הארץ שיקנה השמימה בוד אצלם כאלו נאו בעיניהם מפש: [י"א] כל אדם, עבריהם, ועין מ"ש לעיל ס"ק א, ומחבר הבכתיב שכתבי בני נראה דחיל רוצא, וכשלו עבדו סתב וז"ל: ומצאתי בספר הר"ם שפגגדה עמה הר"ף והר"ף בראית שאר יד: ומ"ו איהו נשאי לשולט משאר כל אדם, שלא לשולט בידו הקליון ע"ש: [טו] התתורא, עבריהם, ובכתיביוסף כתב שפותבו סק"ל עמה שהיה מקריש ושל היד שאבו סתרוהו ז"ל כשהיה עובר הרצועה בידו הנה מהם חשב וקרוי היד עם התתורא ומשך הרצועה אצל הרצועה הכריכות, אבל בקברת לא עשה שום פריקה קלל, ואמר סתרוהו ע"ש ע"כ וכו' סק"ל: והיר"ל ע"כ הוכיח פן מחבר המצותיקים בידו הקליון וכן נהגו: ועין מ"ש בשערי ח"ג ס"ק עכ"ל, ובמ"ש סתב על מ"ש באן שאין לכתף הרצועה על המתורא וז"ל: העולם נוהגין להפך במ"ש האחרונים וכתבו שכן מוכח סק"ל וז"ל: וכתב מ"ו וקציעה היד שמתורא ס"ק אבי הנה מ"ו מ"ו הרצועה על המתורא וכתב העולם וסוקו ע"ש ע"ש, וא"כ מ"ש שמתורא כ"כ נראה שפסגים להפך מ"ש בכרי' בשם סק"ל ע"כ וכתב וכן נהגו, וקס"ל שליראש בראית שכתב

באר הלכה

ואפילו נעשה וכו', פן כתב המגן אברהם סע"ף קטן ט בשם הפרד"ק, ואף דסיס שם ר"ש חולקין על זה, מפל מקום מוכח בסוף סע"ף קטן י' להמשיך בו דר"א נהפכים סתריהם משה, וכן פסק התנ"ך סת"ם, ומה שכתבתי: וכל"שפן אם פן השמים וכו', פן סתב הרגיל מוכח דכונה פלי עלמא מרדים דנעשה אשר: ופשוט להסבירנה הוא הדין אם נקטע פן ירו הנימנית נעשה בזה אש"ט²⁸, וכמו שכתבתי במנין, וראיתי בפר"מקדים בסימן תרנא שמתפסק בזה ומשמע ולא מקריא לה סבת הרגיל מוכח, ומפל מקום פשוט דנוכל לסמך כזה על הרגיל מוכח אחר דאפילו באשר שעושה על-ידי שהרגיל עצמו בס"פ פסק היר"ל משה דר"ו באשר, וז"ל דלפי מה שכתבנו למעלה בנקטע שמאלו ולא נשאר לו כי אם הקברת, דמקרי הדין חשב להניח עליו תפלין, הוא הדין בנקטע יד ימינו ולא נשאר לו כי אם הקברת חשב להניח עמה עליו תפלין, דעתה אחר שהרגיל עצמו לעשות בשמאל, הניח נעשה שמאל: * מניח בשמאלו, עין במשנה ברוכה בשם חוט השני; ועין בשערי השוכה שכתב המדברי פל העשור שהובא בבית יוסף בסימן תרנא נראה דסקינא לה רוצא, ודבריו אין מחזיקין, דבנות הפעל העשור מה שכתב שם ולא גרע במתפלין²⁹, רוצה לומר, אחר התפלין דיקא הכי דמניח בשמאלו שהוא ימין כל אדם על-קל-פנים לענין הילב בדיעבד יצא בזה³⁰, אבל בתפלין נוסף בידו אם הפך ונתניו בימינו שהוא שמאל כל אדם, אפילו בדיעבד לא יצא, דבאשר שמאל דיהה הו כימין כל אדם, אחר-כך מציאתי בחוט השני שסבאר בן דברי בעל העשור בראית פ"ו שכתבנו: * ויש אומרים שתי שכותב בה וכו', מסתמית השלסן צריך והפוסקים משמע דכל כתיבה מהני לזה³¹, ולא בעינן שיהיה יכול לכתב סק"ל תפלין ומזוזה נוסף, דמשמע לכוונה פשטה דקרא "ויכתבתם": אף אם אינו יכול לכתב כתב נוסף רק שימות והמנוח בעלמא לזכרון, כמו שאנו קורין בלשון אשכנז "ע"ש", אינו יודע אם הוא בכלל כתב לענין זה, ועין ברמב"ם פרק יא מהלכות שבת דין י' כמה שכתב: ואפילו משני סימניות, ובתפלין משנה שם, וצריך עיון, ובאמת כגון זה נראה יותר טוב לסמך על שיטת הנ"ל וכתב מהראשונים דסקינא להו פדעה הראשונה, וכמו שכתבתי בענין זה התרבות סת"ם עין שם: * והכי נהוג, עין במגן אברהם שכתב דלרעה זו אפילו אם הוא שולט בשתי ידיו בכתובה מניח בשמאל כל אדם אף ששאר כל מעשיו עושה בשמאלו, ועין עוד שם שכתבי חז"ת שחולק וסובר דצוואה אם פותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו, שנהג נחשב לשולט בשתי ידיו, אבל אם פותב בשמאלו ושאר מלאכתו עושה בימינו,

שער הצינן

(כט) מנ"א אברהם: (ל) אליה רבה: (לא) מנ"א אברהם, והנ"ל סת"ם הכי: (לב) סת"אדם: (לג) מנ"א אברהם ופר"מקדים: (לד) מנ"א אברהם ופר"מקדים: (לה) גם זה במשפחות נחב סע"ף קטן ח: (לו) ש"ו:

הַלְבוּת תְּפִילִין סִימָן כו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כז]

דְּכָתִיב יִקְשְׁרָתֶם וְיִכְתְּבֶתֶם, מְשַׁמֵּעַ דְּבָאוֹתוֹ יָד שְׂכוּתָב בָּהּ, צְרִיף לְקִשְׁרֹת אֵת הַתְּפִלִּין עַל הַיָּד שֶׁכִּנְגְדוּיָהּ.

24) ואף על פי שלדעה זו הכותב ביד שמאל הרי הוא מניח תפילין על יד ימין, שהרי הולכים אחר הכתיבה, ועל כרחו קושר את התפילין ביד שמאלו, מי"מ לענין האיסור לקנח את עצמו ביד שבה קושרים את התפילין [המבואר בשו"ע לעיל סי' ג ס"ז], כתב בביה"ל שם (די"ה לא יקנח) בשם הפמ"ג והלבושי שרד, שלא יקנח אלא בשמאל של כל אדם.

ולענין מי שעושה מלאכתו בימין אך כותב בשמאל, והיא כזה כל כך עד שבקושי גדול יכול לקשור בה את התפילין על יד ימין, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' ה אות ב) שכיון שכתבה התורה 'יקשרתם' ואחר כך 'ויתבתם', הרי שהקשירה היא התנאי הראשון, ויש להקפיד שהקשירה תהיה ביד שקושר בה כראוי, ולכן יניח על שמאל ויקשור בימין.

[משנ"ב ס"ק כח]

מיהו קְשָׁלָא נֹלְדָא בְּן. רק אס"ר רף הקביל עצמו לכתב בשמאל ושאר מקשיו עושה ב'ימין, יניח בשמאל כל אדם.

25) ובטעם הדבר כתב המג"א (ס"ק י), שאף על פי שהרמ"א הכריע בדעת הסוברים שתלוי הדבר בכתיבה, מי"מ כיון שלדעת הבי"ח הכותב ביד שמאל ועושה את שאר המלאכות ביד ימין לא נחלקו בו הדעות, ולדעת הכל מניח תפילין על יד שמאל, ועוד שנחלקו הפוסקים בדין מי שהרגיל את עצמו לכתוב שלא כטבעו, יש לצרף את שני הנדונים ולסמוך בצדו כזה על דעת הסוברים שהולכים אחר רוב מלאכות.

ולענין איטר שהרגיל את עצמו לכתוב בימין, כתב בשו"ת האלק לך שלמה (ח"א סי' יא) שיניח על יד שמאל. וכן כתב בשו"ת הר צבי (ח"א סי' כו), והוסיף שכדי לצאת ידו כל הדעות יחזור להרגיל את עצמו לכתוב בשמאל, ובשו"ת אגרות משה (אורח ח"ג סי' ב) כתב, שכיון שנחלקו שתי הדעות שבשו"ע בדין של מי שכותב ביד שמאל ועושה את שאר המלאכות ביד ימין, ועוד נחלקו הדעות בדין מי שהרגיל את עצמו שלא כטבעו, יש לסמוך בצדו כזה על דעת הסוברים שהולכים אחר רוב המלאכות, וכן כתב הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' ד).

[ביה"ל די"ה ואטר יד ימין]

וששט דלְסַבְתָּו הוּא הַיָּד אִם נִקְטַע בָּהּ יָדוֹ הַיְמָנִית נִעְשָׂה בְּיָד אִטְרָא.

26) ובביאור הדבר כתב הגרש"ז אויערבך (שולחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' סג), שאף על פי שהיה מקום לומר בדעת הדגול מרבבה שרק מי שנחלשה ידו הימנית חשוב כאיטר לפי ששוב אין כוחו בידו, מה שאין כן במי שנקטעה ידו שכוחו עדיין בידו אלא שאינו יכול להשתמש בה בפועל, מי"מ סובר המשגיב שכיון שמעלתו של מי שהרגילוהו מן השמים היא בכך שאינו יכול לחזור ולהתרגל למצבו הקודם, ממילא אף דינו של

מי שנקטעה ידו כן, לפי שאף הוא אינו יכול לחזור למצבו הקודם.

[ביה"ל די"ה מניח בשמאל]

דְּכָתַת הַפֶּעַל הַעֲשׂוֹר מֵה שְׂכַתְב שֵׁם דְּלֹא גִרַע מִתְּפִלִּין.

27) שכתב שם, שאף על פי שבתפילין הולכים אחר המניח, ומניח בשמאלו שהוא ימין כל אדם, מי"מ בלולב שלא נאמר בו דין ימין אלא מדרבנן ומשום חשיבותו, הולכים אחר ימין העולם, ונטל בימין כל אדם. אמנם, אם עשה הפוך, ונטל הלולב בשמאל יצא, שלא גרע מתפילין.

[ביה"ל שם]

אֲטַרְי דְּתְּפִלִּין דִּינָא הֵי דְּמִנִּיחַן פֶּשְׁמָאֵלוֹ שְׁהוּא יָמִין כֹּל אָדָם עַל־פְּלִיפְסִים לְעִנְיָן לִזְלֵב בְּדִיבְדִי יָצָא בְּזַהָרָא.

28) כיון שאצלו הוא ימין, וכמו שבתפילין אין הולכים אחר רוב בני אדם, אלא מניח בשמאל שלו, ומשמע שדין זה הוא דוקא באיטר, אמנם במשגיב לקמן (סי' תרנ"א ס"ק יט) כתב שיש סוברים שאף מי שאינו איטר ונטל לולב בשמאלו, יצא ידי חובתו.

[ביה"ל די"ה ויש אומרים]

מִשְׁמַע קָל פְּתִיבָה מְהִי לְזַהָרָא.

29) ומי שכותב כתב שלנו בשתי ידיו בשווה אבל כתב לעזו כותב יותר טוב בשמאלו, כתב הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ד אות ג) שיניח על יד ימין שהוא היד כזה שלו.

[משנ"ב ס"ק כט]

לֹא עַד הַקְּוֶדְדִי מְשַׁמֵּעַ וְכוּ, יוֹכַל לְסַמֵּךְ עַל דְּעַת הַמְּקַלִּין לְהַנִּיחַ בְּפֶשֶׁר הַתְּפִלִּין אֲשֶׁר בְּחִצֵי הַתְּפִלִּין שֶׁל עֲצָמָא.

30) ומי שבמקום הנחת התפילין ביד שמאל יש לו כתובת קעקע שאינה ראויה כי יש בה דבר מגונה ואי אפשר להסירה מבשרו, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' יא) שאף על פי שמגונה מאד להניח תפיליו כך, מי"מ חייב להניח את התפילין ביד שמאל, שהרי מי"מ היא היד הכהה. ואף אם היתה כתובת קעקע זו על כל הקיבורת, הלא יש מקום בזרוע להניח שתי תפילין, ולפיכך אפשר לכסות חלק גדול ממנה באופן תמיד על ידי עור דק, ולהניח מקום פנוי שיש בו כדי להניח תפילין קטנות באופן שכשר על פי דין, כך שבאותו מקום לא תיראה כל כך צורת אותה הכתובה, ושם יניח את התפילין.

31) ואף לענין ברכה, משמע מדבריו לעיל (ס"ק ד) שאינה נחשבת ברכה לבטלה.

[משנ"ב ס"ק ל]

שְׁנַיִם בְּפֶרֶק הַמִּתְחַתֵּן וְאֶחָד בְּפֶרֶק הַאֲמָצְיָא.

32) ומי שחסרה לו האצבע האמצעית, כתב בשו"ת תורה לשמה (סי' ט) שיכרוך על האצבע הסמוכה לגודל, לזכר בעלמא.

הַלְבוּת תְּפִילִין סִימָן כו

ביאורים ומוספים

גדלות בו שערות. (נראה בהערה הבאה לענין הזהירות בעשיית תפילין של ראש גדולות מאד, ולבאורה תהיה נפקא מינה גם לגדון זה).

37) מטעם זה כתב בביה"ל לקמן (סי' לב סמ"א ד"ה אין לו שיעור) בשם השלחן שלמה, שאין לעשות את התפילין של ראש גדולות מאד, לפי שעל ידי זה לא יוכל להניחן על תחילת מקום צמיחת השערות, וכמו שכתב לעיל (סי' ד) לגבי תפילין של יד. וכן כתב בספרו שמירת הלשון (ח"א שער התורה פ"ז).

[משנ"ב שם]

צריך להיות מהתקלת עקרי השער שכתבם וקמץהם³⁸.

38) ומי שצומחות לו שערות גם על המצח, כתבו בשו"ת לבושי מרדכי (אריח מהדריק סי' ק) ובשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' קמט) שיניח דוקא במקום שדרך השערות לצמוח בראש כל אדם בגובה הראש.

[משנ"ב שם]

ולענין ברכה עין לעיל בסימן כה סעיף יב³⁹.

39) ובמשנ"ב שם (סי' מד) הביא את דעת השלי"ה, שמה שאין נזהגים היום לברך כשנשמתו התפילין ממקומן באמצע התפילה, הרי זה משום שבשעת התפילה מסתמא אין אדם מסיח דעתו מן התפילין, והרי זה כמו שחולץ התפילין על דעת להחזירן, שאינו מברך עליהן, ובשם הח"י ארם כתב, שגם בציר כזה המברך לא הפסיד, וסיים המשנ"ב שם שנראה שמי' למעט בברכות עדיף.

ואם לא נשמתו כל התפילין או רובן מן המקום, אלא מקצתן בלבד, כתב לעיל (שם סי' מו) בשם ה"י, שאף על פי שצריך להחזירן למקומן, מי' אין צריך לחזור ולברך עליהן.

[ביה"ל ד"ה עד סוף]

ועין לקמן סימן לב סעיף טא שכתב דאין שער וכו', מכל מקום לתקלה כדאי נכון לזהר בזה⁴⁰.

40) ומטעם זה כתב בביה"ל שם (ד"ה אורך ורוחב), שנוכן לאדם שיהיו תפיליו ממוצעים, דהיינו לא פחות מאצבעים על אצבעים, ולא יותר מארבע אצבעות על ארבע אצבעות.

[ביה"ל ד"ה והכי נהוג]

אם כותב בימינו ושא"ר כל מעשיו עושה בשמאל שקל לו, ה"ח התפילין בשמאל כל אדם⁴¹.

33) ולענין מי שעושה מלאכות הצריכות חזק בידו הימנית, אבל עיקר כתיבתו ואכילתו ושאר תשמישים שאינם מצריכים חזק עושה בשמאל, אף שיכול לכתוב ולאכול גם בימין והוא עושה כן כאשר יד שמאל עיפה ממלאכתה, דעת הגר"ש אלישיב (ישא יוסף ח"א אריח סי' ג) שיניח את התפילין על יד שמאל, והוסיף, שרצוי שער הבר מצוה ירגיל עצמו בכתיבה ביד ימין.

[משנ"ב סי' לב]

אין להניחה על התורה שיש בה קדושה יותר מן הרצועה⁴².

34) אכן, לגבי קיפול התפילין, כתב לקמן (סי' כח סי' ט) שיברוך את הרצועות על התיטורא.

[משנ"ב סי' לג]

דהיני מקום התקלת צמיחת השערות שקראש⁴³.

35) ומי שלא גדלו לו שערות בראשו לצד פניו, כתב האות חיים ושלום (סי' טו) שיניח את התפילין במקום שדרך השערות לצמוח אצל שאר אנשים, אכן, עליו להיזהר שלא להעלות יותר מהמקום שמוחו של תינוק רופס.

וכן לגבי מי שנשרו שערות ראשו, כתבו האות חיים ושלום (שם) והבן איש חי (שנה א פ' חי שרה אות א) ובשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' יב אות כב) שיניח במקום שבו היו גדלות שערותיו בתחילה.

[משנ"ב שם]

דהיני שיהיה אפילו קצה התחתון של התורה⁴⁴ מנח על מקום התקלת עקרי השער⁴⁵.

36) ומי שצורת גידול שערותיו בתחילת ראשו היא לא בקו ישר אלא בעיגול, כתב המסגרת השלחן (על קצושיע סי' י סי' ו) שצריך להיזהר שכל רוחב התיטורא יהיה במקום השער, שהרי ריבוע התיטורא הוא הלכה למשה מסיני, מאידך, בשו"ת צור יעקב (ח"א סי' קסג) ובפתחא זוטא (ח"א סי' א) כתבו, שאף באופן זה מותר להניח את תחילת התיטורא על מקום תחילת עיקרי השערות, אף שצדדי התיטורא מונחים על מקום שאין

יום ה' ד' תמוז תשע"ה

באר הגולה לח

לפרוש הרא"ש
פ שם באבאי לה
צ הרמב"ם שם
פנ"ד

הלכות תפלין סימן כו
תפלה של ראש, מהתחלת (לג) עקרי (טו) וטו השער ממצחו (לד) *עד סוף המקום שמתחיל של תינוק
רופס: י צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה (י) וי' (לה) *בערך. צריך לבנות הקציעה

שערי תשובה

בשם ספר וירחוק כתי' לפתח צמת ומביא שם רבי מהר"ש ויטל וכתב שאמר לו
שקרב אביו עצמו היה לו תפלין בסדר הזה כפי שראשונה שלבש. שאביו לבשם לו
ואמר לו שכן היה נהג האר"י ז"ל לעשות; וכתב להשיג על המתקנים לעשות דבמת שם
שיין דלית יידי, ע"ש בזה ספק חשש שפסולת הרצועה נמצא כאלו מוחק, דגמט שמתב
הלכות ככתב שמו על דפי הספר אין לפתחו ולפירו' השבת, וגם הביא מהספר וזאתה
וקרשת פיעטס דאימא שם "תרין בקשרא הו"י, הנינו יידי וקשר רצועה מעטפתתא שהם
תרין בקשרא הו"י שאנו קושרין הי"ד עם התפלין, והוכיח שיין לעשות כריכות על
לוי' הנה בספר המנוח כפי עצמו שמי"כ אך הרצועה תמצא ראיה יותר ברורה והיא נכונה
ותוקה והוא שמתקצא ענין קשיה תש"י וקשר תחלה תש"י וקשר ד' כריכות סביב הרגל כו' (ר"ל שיקשר תחלה הי"ד עם התפלה ש"י ותנו קשירות הי"ד לכד ר"ל ע"י הדוק הרצועה
נקשרת הי"ד אל התפלה) ותפ' ומשך הרצועה סביבות הרגל לעשות ו' כריכות, ולא אפ"ת כי"א קשירות הי"ד דבדור הרשבי"ו כן השם המנוח בשמו וכן אפ"ת כמ"ש וכן משנה,
ע"כ הקלום, גם בשי"ע ולבוש לא נזכר לשון כריכות, אלא קושר קשיה אחת בלבד לרצון הי"ד, ע"כ ר"י ז"ל; וכתב בספרו כי"א קשירות הי"ד וזאתה מעטפתתא (ואינו עקר כיון שאינו
מתוקן מהר"ו שהוא העקר, וגם במ"ח כתב שגיית הי"ד על המעטפתתא ויכרך עליהם כריכה אחת, ומדבריו מהר"י צמת נראה דליתא, ואם באמר רמ"ש כשהיה עובר הרצועה ברצוע
והנה מהר"ק קושר הי"ד עם התפלה הנינו ע"י העברת הרצועה על הי"ד עם התפלה, אלא שנה אין עליו שם כריכה רק שם קשיה, שמי"כ שם משך לרצון לרצון לרצון הו"י כריכות, וכן
משמע קצת בספר דברי מו"א"ש דרבי הבר"י וכמ"כ לא פתח אנדו; אף מדברי מהר"י צמת שכתבתי לעיל סי"ח ה' סב"א נראה שרצונו שלא לקשר אותה עם הרצועה כלל, וז"ל
דקשיה דאמר הני מסתתרות סתרו שפושך הרצועה מהר"ק מתקנת ומתקנת (הי"ד) אל התפלה, והני דנרין הענינו לעשות תנחב שבכפולות הרצועה לצד השמאל וכל מה
שמוטתין הרצועה איה מתקנת אלא מתקנת קצת, ולפי"ז ע"כ מ"ש קושרין הי"ד עם התפלה אינו ע"י הדוק רק ע"י העברת הרצועה על הי"ד ומעטפתתא קשר אותם יחד, וכך
כתבתי דמ"ש סי"ח ה' אינו נראה כן וצ"ע: [טו] השער, ע"ה"ש, וכתבתי השיב תב"י על השי"ע, דגם כעת השי"ע על קצת התחנות והתנו התחנות, ושוב מצאתי כן בא"י וז"כ
בשי"ת דברי יוסף סי' ס"ג וצ"ע קציעה של ראש מ"שבת ומשפכת על הראש ומתחלת עקרי שער הפסח יום התחנה, ודלא כגון שפ"ק סי' קנ"ג וכתבתי פכ"י: [פ] בערך.

באר הלכה

ג"כ בשמאל של כל אדם, אף המגן אבניהם כפי שיש עליו שאנו אין לנו אלא
פסק השלחן ערוך, וכן סתמו מהגור אבניהם הרבה מהאחרונים שאמרו; אף
הארצות שהיו הקוים ברצת ה"י"ה לפלכה, והג"א בכארו הדיוק לגמרי
כדעה הראשונה ולא אוליין כלל בטר כתיבה, ואם כן אם מכתב בסימן ושאר
משפטי עושה בשמאל, ג"כ בסימן, אף מפל מקום נראה לעניית דעתו הכולל
להמליץ על העולם וזהו ג"כ פהלכה אלפא דכ"ל עלמא ומתנגן של יש"אל
הורה היא, דנראה לי דאפילו לדעה הראשונה ג"כ מ"ל דכ"ל שכתב בה אין
יכול לעשות פצלות האחרות, אכל אם באותו ד' יכול פס"ן לעשות פצלות
האחרות רק שנקל לו לעשות בהם השני, מקרי שולט בשמי נדו לכלי
עלמא, כיון דהנה השני אינו יכול לכתוב כלל, וכל ד' יש לה מאלה בסגי
צמטה, ואין זה דוקא למה שכתבנו במשנה ברורה שצ"ע יקטן מה דבור
המתחיל שולט, ולמדתו דבר זה מתורתו של הרב שצ"ע יתשובה לקמן בסימן
הנ"ל לענין דולב, ששם אין למחיקה שום מעלה לכלי עלמא, רק כפי
פעלה הידיות, וכמו בכ"א לדעה הראשונה לענין תפלין, ואפילו הכי פתח שם
דנה מקרי שולט בשמי נדו מסתמך סב"א זו, ואם כן הוא הדין הקא אפילו
לדעה הראשונה ולהג"א שחולק בשיטתו, אם כותב בימינו ושאר כל מעשיו
עושה בשמאל מסתמך שנקל לו, ג"כ התפלין בשמאל כל אדם³⁸, כך נראה
לעניות דעתי: * עד סוף וכו'. ע"ן בסור ורבו ויחם משמע מנהו דכל גבה
הראש הוא בכלל זה, וכן משמע בספר התרומה וכו' וישלמי שהביא להמציא
בו (והצ"ח) בכאור הג"א: (ו) הרמב"ם משמע ממשטא דלשנה דלא סב"א
לה פ"ן, וע"ן בבית יוסף וכן בסמ"ק וכו' ויב"י פ"ה פ"ה פ"ה פ"ה פ"ה פ"ה
תפלין נמשך פ"ה הכלל עד חצי שפוע הראש, ולכן מהנכון מאד לומר על-כ"ל
פנים לכתחלה שלא יהיו התפלין גדולים ביותר, כי על-דבריהם נמשך למעלה
על כל גבה הראש, ומכל מקום בררן כלל טוב יותר שיקשרין התפלין בגבה
למעלה משישפלים לצד המצח, כי בגבה יוצא על-כ"ל פנים לדעת כמה
הטראשונים, ונדרשלמי מסייע להו וכו' וכו', מה שאין כן לצד המצח, וע"ן
בספר מעשה רב ובהנהגות כתב דהא"ן ר' אלעזר תרל"פ זצ"ל המשמע
מה ג"כ דטוב יותר לכתחלה להקשרין התפלין לצד מעלה כד' שלא
ישפלו לצד המצח; ומכל מקום אפשר דגם המעשה רב מורה דלכתחלה לא
גביהם עד סוף גבה הראש, כדי לצאת לדעת הסמ"ק והפ"י ג"כ, ודע
עוד דאפילו לדעת ספר התרומה ומכשיר כל גבה הראש לתפלין, משמע
מה שם (לד' פרושא) דשל כל-פנים אין לעשותן יותר גדולים מארבע
אצבעות, והנינו עם התחנה והמעטפתתא, וכמו שכתבתי ב"ת יתקב, וצ"ע

באר היטב

(טו) השער, הט"ו פסק דכל התפלין צריכים להיות מנחים במקום שיש
קרתה, והנה שנתה קצה התחנות בעקרי השער, ולא כטועים לומר שהקצה
העליון תחיל מקום השער ועקר התפלין מנחים על המצח ועוקרים על אסור
דאורייתא ומבדכין ברכה לבשלה ע"ש, וכתשובת בית יתקב סי' קלא חולק
על הט"ו ופסק מהתחלת עקרי השער והתחנה תחיל שם ולא הקציעה
ע"ש (וע"ן כנה"ג): (י) בערך, שהוא סוף הגלגלת והוא נגד הפנים ולא
הקנות, ובס"ד דכ"י כתב שראש פתולם לרוב מהר"ו ז"ל אשר האמת נכון עליו ואמר לו
ותוקה והוא שמתקצא ענין קשיה תש"י וקשר תחלה תש"י וקשר ד' כריכות סביב הרגל כו' (ר"ל שיקשר תחלה הי"ד עם התפלה ש"י ותנו קשירות הי"ד לכד ר"ל ע"י הדוק הרצועה
נקשרת הי"ד אל התפלה) ותפ' ומשך הרצועה סביבות הרגל לעשות ו' כריכות, ולא אפ"ת כי"א קשירות הי"ד דבדור הרשבי"ו כן השם המנוח בשמו וכן אפ"ת כמ"ש וכן משנה,
ע"כ הקלום, גם בשי"ע ולבוש לא נזכר לשון כריכות, אלא קושר קשיה אחת בלבד לרצון הי"ד, ע"כ ר"י ז"ל; וכתב בספרו כי"א קשירות הי"ד וזאתה מעטפתתא (ואינו עקר כיון שאינו
מתוקן מהר"ו שהוא העקר, וגם במ"ח כתב שגיית הי"ד על המעטפתתא ויכרך עליהם כריכה אחת, ומדבריו מהר"י צמת נראה דליתא, ואם באמר רמ"ש כשהיה עובר הרצועה ברצוע
והנה מהר"ק קושר הי"ד עם התפלה הנינו ע"י העברת הרצועה על הי"ד עם התפלה, אלא שנה אין עליו שם כריכה רק שם קשיה, שמי"כ שם משך לרצון לרצון לרצון הו"י כריכות, וכן
משמע קצת בספר דברי מו"א"ש דרבי הבר"י וכמ"כ לא פתח אנדו; אף מדברי מהר"י צמת שכתבתי לעיל סי"ח ה' סב"א נראה שרצונו שלא לקשר אותה עם הרצועה כלל, וז"ל
דקשיה דאמר הני מסתתרות סתרו שפושך הרצועה מהר"ק מתקנת ומתקנת (הי"ד) אל התפלה, והני דנרין הענינו לעשות תנחב שבכפולות הרצועה לצד השמאל וכל מה
שמוטתין הרצועה איה מתקנת אלא מתקנת קצת, ולפי"ז ע"כ מ"ש קושרין הי"ד עם התפלה אינו ע"י הדוק רק ע"י העברת הרצועה על הי"ד ומעטפתתא קשר אותם יחד, וכך
כתבתי דמ"ש סי"ח ה' אינו נראה כן וצ"ע: [טו] השער, ע"ה"ש, וכתבתי השיב תב"י על השי"ע, דגם כעת השי"ע על קצת התחנות והתנו התחנות, ושוב מצאתי כן בא"י וז"כ
בשי"ת דברי יוסף סי' ס"ג וצ"ע קציעה של ראש מ"שבת ומשפכת על הראש ומתחלת עקרי שער הפסח יום התחנה, ודלא כגון שפ"ק סי' קנ"ג וכתבתי פכ"י: [פ] בערך.

משנה ברורה

התחנה שיש בה קדושה יותר מן הרצועה³⁴, והנהגים להניח השל
ראש קדם שפוכים על הרגל, יש אומרים (ל) דיוכל לכתוב
הרצועה על הקציעה שלא תמוש תפלה של יד ממקומה עד
שגיית השל-ראש, ואחר-כך יסירנה ויכרך השבועה כריכות, ומי
שכתב ידיו צרות והתפלין גרים ממקומם על-ידי זה, יכול לכתוב
סביב התחנה כדי לתקנם (ארה"ח): ט (לג) עקרי השער,
פרוש, ד"בין עיניך" לאו ממש הוא, דגמרינן גזרה שנה מ"לא
תשימו קרתה בין עיניכם" האמור אצל מה: מה להלן מקום
שעושה קרתה והוא בראש, אף כאן מתחיל (ל) מקום תפלין
ממקום שיש שיכות קרתה, דהנינו ממקום התחלת צמיחת
השערות שבראש³⁵, ורבים נכשלים באסור זה וטועים לומר שהקצה
העליון מתחיל ממקום השער, ועקר התפלין מנח על המצח,
ועוקרים על אסור דאורייתא, דכל התפלין צריכים להיות מנחים
מקום שיש קרתה, דהנינו שיהיה (ל) אפילו קצה התחנות של
התחנה³⁶ מנח על מקום התחלת עקרי השער³⁷, (מ) אכל אין
להשיג למי שיש לו שערות ארכות ששוככים עד חצי המצח
להניח שם התפלין, כי התחלת מקום התפלין צריך להיות
מהתחלת עקרי השער שפפחתה ולמעלה³⁸; (מ) יותר טוב להניח
קצת למעלה משער זה, דהא מקום יש בראש להניח שמי תפלין,
כד' שלא ישמט למטה על המצח, וכל (מ) המניח על המצח
הוא מנהג קראים ולא עשה המצות, (מ) וכל בעל-נפש יהודי
לחבריו וילמדו שלא יכשלו בזה, כד' שלא יהיו חס ושלום בכלל
פושעי ישראל בגופן, דהוה קרקפתא דלא מנח תפלין, וגם הברכה
היו לבשלה, (מ) דתפלין שפנחין שלא במקומן הו' כפנחין
בכיסן, ואם נשמשו במקומן צריך להסדירן חסר; ולענין ברכה ע"ן
לעיל בסימן כה סעיף יב³⁹: (לד) עד סוף המקום, רוצה לומר,
(מ) שקצה המעטפתתא של התפלין לא יהיה מנח למעלה ממקום
שמתחיל של תינוק ד' י (לה) בערך, שהוא (מו) סוף הגלגלת והוא

זהו שער מקום שני תפלין שפוזן הגמרא, וע"ן לקמן סימן לב סעיף מא שכתב דאין שער וכו', מפל מקום לכתחלה בנדאי נכון לומר כנה"ג: * בערך, ע"ן
במשנה ברורה, וראיתי במעשה רב שכתב שהקשר צריך להיות פתח שפוע הקרקע, ולעניות דעתי משמע כן בספר התרומה שנה לשלמי של תפלין
(ל) כגון אבניהם וארצות-המים: (ל) ט"ו: (ל) אחרונים: (מ) פרי-מגדים: (מ) הג"א במעשה רב ושלחן שלמה: (מ) גמרא ורמב"ם: (מ) עלה-תמיד:
(מ) פרי-מגדים: (מ) אחרונים: (מ) כגון אבניהם:

